

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора технічних наук, професора кафедри безпеки праці та довкілля ТОВ «ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «МЕТІНВЕСТ ПОЛІТЕХНІКА» Кружилка Олега Євгеновича на дисертаційну роботу Брезіцької Марії Сергіївни на тему «Формування політики «усвідомленої безпеки» як інструменту вдосконалення системи управління безпекою праці та здоров'я працівників промислових підприємств», що представлена на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань в галузі знань 26 – цивільна безпека за спеціальністю 263 – цивільна безпека

Відгук складено на основі вивчення дисертаційної роботи, опублікованих здобувачем результатів дисертаційного дослідження та матеріалів, які містять підтвердження щодо практичного впровадження результатів дослідження.

Обґрунтування актуальності теми дисертації, її зв'язок із науковими програмами, темами.

Забезпечення належного рівня безпеки праці та збереження здоров'я працівників є одним із ключових пріоритетів соціально-економічної політики будь-якої держави. В умовах трансформації виробничих відносин, впровадження новітніх технологій (цифровізація, автоматизація, штучний інтелект) та зростання психосоціальних навантажень на персонал традиційні, переважно реактивні моделі управління охороною праці демонструють свою недостатню ефективність. Особливої гостроти ця проблема набуває для промислових підприємств України, які функціонують в умовах воєнного стану, підвищених техногенних ризиків та євроінтеграційних вимог щодо гармонізації законодавства Європейського Союзу.

Дисертаційна робота Брезіцької М.С. присвячена вирішенню актуальної науково-прикладної задачі – формуванню політики «усвідомленої безпеки» як інструменту інноваційного розвитку систем управління безпекою праці та здоров'ям працівників. Авторка слушно зауважує, що ключовим чинником результативності будь-якої системи управління є не лише досконалість нормативно-правової бази чи технічних засобів захисту, а й рівень свідомості, мотивації та професійної компетентності персоналу, його здатність до ризикорієнтованого мислення та проактивних дій. Таким чином, тема дослідження є безперечно актуальною, своєчасною та має вагоме наукове і прикладне значення для підвищення ефективності систем управління охороною праці в умовах сучасних викликів.

Дисертаційне дослідження виконано у контексті реалізації стратегічних пріоритетів державної політики України у сфері реформування системи управління охороною праці, що узгоджується з європейськими інтеграційними процесами та сучасними підходами до формування культури безпеки праці. Робота ґрунтується на положеннях Директиви Ради Європейських Економічних Співтовариств 89/391/ЄЕС від 12 червня 1989 року, яка визначає методологічні засади впровадження превентивних, організаційно-технічних і нормативно-правових заходів, спрямованих на підвищення рівня безпеки, гігієни та охорони

здоров'я працівників у виробничому середовищі. Зміст і структура дослідження узгоджені також із положеннями Концепції реформування системи управління охороною праці в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2018 року № 989-р, що передбачає інституційне оновлення механізмів державного нагляду, модернізацію системи ризик-орієнтованого управління та інтеграцію європейських стандартів безпеки праці у національну нормативно-правову базу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна

Брезіцька М.С. належним чином обґрунтувала актуальність обраної теми, коректно визначила об'єкт та предмет дослідження, сформулювала мету та завдання. Дисертаційна робота носить комплексний характер, має достатнє теоретичне та методологічне підґрунтя. Вірогідність результатів і висновків дослідження забезпечуються коректним вибором методів дослідження (діалектичний, індукційний, системний, інтерпретаційний соціологічний підходи), використанням достовірних вихідних даних, отриманих як з теоретичних джерел, так і за результатами ретельно спланованих експериментальних досліджень на реальних підприємствах, а також якісним аналізом значної кількості наукових джерел та нормативних документів.

Наукові результати дисертаційного дослідження всебічно обґрунтовані, є достовірними та мають суттєву наукову новизну. Зокрема, авторкою:

- вперше запропоновано нову модель формування усвідомленої безпеки, що включає інструментарій проактивних заходів для запобігання небезпечним подіям в системах управління безпекою праці та здоров'я працівників, метод оцінювання результативності керівництва та вибір управлінського підходу на основі моделі прогнозування впливу зовнішніх і внутрішніх небезпечних чинників;

- вперше визначено взаємозв'язок між моделлю вибору інструментів керівництва системою управління безпекою праці та здоров'ям працівників і процесом керування інтегрованими ризиками, в основу яких покладено факторний підхід, що базується на поєднанні впливу різних небезпечних чинників у виробничому середовищі;

- вперше встановлено залежність між результативністю систем управління безпекою праці та здоров'ям працівників і ставленням до виконання вимог керівництвом організації та її співробітниками через формування усвідомлення безпеки праці, яке проходить чотири стадії: від неусвідомленої небезпеки до усвідомленої безпеки;

- вперше розроблено процес керування ризиками на основі взаємозв'язку коефіцієнта ефективності зниження ризику від небезпек за умови мінімізації фінансових витрат на основі вирішення трьох задач з вибору запобіжних заходів із сукупності альтернативних;

- набув подальшого розвитку понятійно-категорійний апарат у сфері управління безпекою праці за умови інтегрованого підходу до керування

професійними, психосоціальними, епідеміологічними, інфекційними, воєнними та ергономічними ризиками у виробничому середовищі;

– набула подальшого розвитку модель оцінювання ризику, яка передбачає залежність між небезпечною подією та інцидентом через прояв людського небезпечного чинника, пов'язаного з байдужістю, некомпетентністю і нечесністю.

Оцінка змісту роботи та повноти викладу результатів дисертації в опублікованих працях

Дисертаційна робота має чітко вибудовану структуру, що включає анотацію, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Загальний обсяг роботи становить 178 сторінок, зміст ілюстровано 29 рисунками та 22 таблицями. Список використаних джерел налічує понад 180 найменувань, що свідчить про глибоку обізнаність авторки зі станом досліджуваної проблематики.

Вступ містить ґрунтовне обґрунтування актуальності теми, чітке формулювання мети та завдань, коректне визначення об'єкта, предмета та методів дослідження, а також вичерпний виклад наукової новизни та практичної значущості отриманих результатів.

Перший розділ присвячено теоретико-методологічному аналізу концепції «усвідомленої безпеки». Авторка здійснює систематизацію наявних підходів до дефініції понять безпеки, небезпеки та ризику, виявляючи суперечності та прогалини в їх інтерпретації. На основі проведеного аналізу розроблено оригінальну чотирирівневу модель розвитку культури безпеки, що охоплює послідовні стадії від неусвідомленої небезпеки до усвідомленої безпеки, а також сформульовано дев'ять базових принципів усвідомленої безпеки. Окремий концептуальний блок присвячено обґрунтуванню етичних компетенцій фахівців з безпеки праці.

Другий розділ зосереджено на прикладних аспектах імплементації розробленої концепції. Проведено детальний термінологічний аналіз чинних нормативних документів та проекту Закону України «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі». Авторка пропонує низку науково обґрунтованих змін до термінологічного апарату, зокрема заміну терміну «управління професійними ризиками» на «керування професійними ризиками», а також уточнення дефініцій «прийнятний ризик», «запобіжні заходи» та «захисні заходи». Розглянуто еволюцію серії міжнародних стандартів ISO 45000 та запропоновано тризонну модель системи управління безпекою праці та здоров'ям працівників, що включає зону небезпек, зону дії вимог стандартів та зону охорони здоров'я і життя працівника.

Третій розділ має виражений прикладний характер. Розроблено вдосконалений покроковий процес керування ризиками, що складається з одинадцяти послідовних етапів. Введено коефіцієнт ефективності зниження ризику та запропоновано алгоритми розв'язання трьох типових задач оптимізації вибору запобіжних заходів із множини альтернатив. Практичну апробацію запропонованих підходів здійснено на прикладі зниження ризику

професійного захворювання на пневмоконіоз у гірників вугільних шахт. Важливим теоретичним внеском є введення концепції «тріади системної байдужості» (некомпетентність – невідповідальність – нечесність) та обґрунтування необхідності її трансформації в «тріаду системної небайдужості» (компетентність – відповідальність – чесність).

Загальні висновки логічно синтезують результати дослідження, демонструючи досягнення поставленої мети та розв'язання всіх сформульованих завдань.

Додатки містять перелік наукових праць авторки, акти впровадження результатів дослідження у виробничу діяльність ТОВ «Українська бурова компанія» та навчальний процес НТУ «Дніпровська політехніка», а також розроблену методiku проведення аудиту безпеки праці та охорони здоров'я.

За результатами дослідження опубліковано 12 наукових праць, з них: 2 статті у виданнях, включених до міжнародної наукометричної бази Scopus; 4 статті у фахових виданнях України; 4 – тези доповідей на наукових конференціях; 2 статті у нефахових виданнях. Основні положення дисертації апробовано на шести міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Це свідчить про достатню наукову апробацію результатів та їх відкритість для професійної дискусії.

Значення роботи для науки, практики та суспільства

Наукове значення дисертаційної роботи полягає у розвитку теоретичних засад управління ризиками у сфері безпеки праці через інтеграцію людського фактору та організаційної культури в традиційні техніко-економічні моделі. Запропонована авторкою концепція «усвідомленої безпеки» суттєво розширює межі класичного розуміння систем управління охороною праці, акцентуючи увагу на когнітивних та мотиваційних аспектах поведінки персоналу. Отримала подальший розвиток термінологічна система у сфері професійних ризиків. Розроблено математичний інструментарій для обґрунтованого вибору альтернативних запобіжних заходів з урахуванням коефіцієнта їх ефективності, що створює передумови для переходу від якісних до кількісних методів оцінювання управлінських рішень у сфері безпеки.

Практичне значення результатів полягає у впровадженні комплексного підходу до аудиту безпеки праці та охорони здоров'я для оцінювання фактичного рівня культури безпеки персоналу, ідентифіковано системні прогалини у виконанні безпекових вимог, обґрунтовано конкретні превентивні та захисні заходи для зниження професійних ризиків на робочих місцях.

Суспільне значення дисертаційної роботи визначається її спрямованістю на розв'язання соціально вагомої проблеми – зниження рівня виробничого травматизму та професійної захворюваності, що безпосередньо впливає на збереження життя, здоров'я та працездатності працівників. Запропонована концепція сприяє формуванню відповідального ставлення до безпеки як до невід'ємного компонента корпоративної культури, підвищуючи соціальну відповідальність бізнесу. Важливим є також євроінтеграційний вимір роботи: уточнення термінології та розроблені рекомендації гармонізуються з вимогами

Директиви Ради 89/391/ЄЕС та Рамкової стратегії ЄС з безпеки і здоров'я на роботі на 2021–2027 рр., що сприяє адаптації національного законодавства до вимог Європейського Союзу.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Ґрунтовне вивчення змісту дисертаційної роботи та публікацій автора, а також представлених результатів перевірки роботи на текстові запозичення, дозволяє визнати, що порушень академічної доброчесності не встановлено. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту та оформлення дисертації

Високо оцінюючи науковий рівень та практичну значущість дисертаційної роботи, вважаю за доцільне висловити низку зауважень дискусійного характеру, які, однак, не применшують загальної позитивної оцінки дослідження, а визначають перспективні напрями подальших наукових пошуків.

1. У першому розділі дисертації авторка здійснює ґрунтовний огляд теоретичних підходів до визначення понять безпеки, небезпеки та ризику. Проте поза увагою залишився порівняльний аналіз еволюції цих дефініцій у вітчизняній та зарубіжній наукових школах у хронологічному зрізі. Такий аналіз дозволив би більш виразно продемонструвати авторський внесок у розвиток понятійно-категорійного апарату та обґрунтувати необхідність запропонованих термінологічних новацій.

2. У роботі обґрунтовано дев'ять принципів усвідомленої безпеки та відповідні їм етичні компетенції фахівців з безпеки. Проте авторка не пропонує конкретних методик оцінювання сформованості цих компетенцій у працівників різних категорій (керівники, фахівці, робітники).

3. Запропонований процес керування ризиками ґрунтується на розв'язанні трьох оптимізаційних задач вибору запобіжних заходів. Однак у роботі не враховано, що в умовах обмежених ресурсів підприємства часто змушені обирати між заходами, спрямованими на різні види ризиків.

4. У другому розділі авторка аналізує проект Закону України «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі» та пропонує низку змін до його термінологічного апарату. Водночас робота не містить аналізу законодавчих ініціатив щодо посилення відповідальності посадових осіб за недотримання безпекових вимог в умовах воєнного стану.

5. У третьому розділі авторка розглядає «тріаду системної байдужості» як сукупність некомпетентності, невідповідальності та нечесності, однак не пропонує інструментарію для кількісного вимірювання цих деструктивних чинників. Відсутність конкретних методик оцінювання унеможливорює моніторинг динаміки змін у структурі тріади при впровадженні запобіжних заходів.

6. Авторка не враховує впливу зовнішнього середовища – галузевої специфіки, регіональних особливостей, рівня економічного розвитку регіону – на ефективність впровадження концепції усвідомленої безпеки. Відомо, що підприємства різних галузей мають суттєво різні виробничі ризики, а отже, потребують диференційованих підходів до формування безпекової культури.

Висловлені дискусійні положення та зауваження не знижують загальної високої оцінки дисертаційної роботи, а розглядаються як конструктивні пропозиції, що окреслюють вектори подальших наукових розвідок.

Загальний висновок про відповідність роботи встановленим вимогам

Дисертаційна робота написана професійною технічною мовою та має логічну структуру. Наукові результати, отримані в процесі дослідження, демонструють належний рівень новизни та мають інноваційний характер. Зазначені зауваження до роботи не є принциповими та не впливають на її загальну позитивну оцінку. В цілому, представлена робота є самостійним, завершеним науковим дослідженням, а її основні положення та результати є науково обґрунтованими, достовірними та мають цінність як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Вважаю, що дисертаційна робота Брезіцької Марії Сергіївни на тему «Формування політики «усвідомленої безпеки» як інструменту вдосконалення системи управління безпекою праці та здоров'я працівників промислових підприємств», задовольняє вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року № 502 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів» (зі змінами) та вимогам постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження порядку присудження ступеня доктора філософії...».

За вирішення актуальної науково-прикладної задачі з формування політики «усвідомленої безпеки», як інструменту інноваційного розвитку систем управління безпекою праці та здоров'я працівників промислових організацій, на основі розвитку інтегрованих підходів до керування професійними, психосоціальними, епідеміологічними, інфекційними, воєнними та ергономічними ризиками у виробничому середовищі, Брезіцька Марія Сергіївна заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 263 – цивільна безпека, галузь знань 26 – цивільна безпека.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ

доктор технічних наук, професор
професор кафедри безпеки праці
та охорони довкілля
ТОВ «ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«МЕТІНВЕСТ ПОЛІТЕХНІКА»

Олег КРУЖИЛКО